

REPREZENTĂRI PSIHOSOCIALE ALE INTERACȚIUNII ADOLESCENT-CADRU DIDACTIC-PĂRINTE ¹

CZU: 37.064:159.22

DOI: 10.46727/c.17-11-2023.p284-291

Emilia FURDUI,

cercetător științific,

Institutul de Cercetare, Inovare și Transfer Tehnologic
al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” Chișinău

ORCID iD: 0000-0001-6097-8682

Rezumat. *Tendențele actuale ale sistemului de învățământ se centreză astăzi, pe promovarea și menținerea sănătății psihice, optimizarea potențialului individual și deblocarea resurselor personale, conștientizarea propriilor nevoi și limite, identificarea unor modalități realiste și funcționale pe care o exercită cadrul didactic și alți actori educaționali în raport cu elevii, părinții, colegii etc. Stabilind un nou referențial privind procesul de formare a competențelor inovatoare a cadrelor didactice, bazat pe o dinamică de adaptare la provocările societale contemporane, am adus în dezbatere, antrenarea lor în activități de cercetare care va contribui la progresul și calitatea educației centrate pe elev, clasă, instituție de învățământ. În viziunea psihologilor este cât se poate de rezonabilă asigurarea acestui deziderat prin crearea unui sistem coerent de parteneriat „elev-cadru didactic-psiholog-familie”, întru facilitarea antrenării abilităților psihosociale ale adolescenților în procesul de învățare și relaționare.*

Cuvinte-cheie: *provocări societale contemporane, mediu psihoeducațional, adolescent, cadru didactic, relații interpersonale, comunicare constructivă, colaborare eficientă, asistență psihologică.*

Abstract. *The current trends of the education system today focus on the promotion and maintenance of mental health, the optimization of individual potential and the unlocking of personal resources, the awareness of one's own needs and limits, the identification of realistic and functional methods exercised by the didactic framework and other educational actors in relation to students, parents, colleagues, etc. Establishing a new reference regarding the process of training the innovative skills of teaching staff, based on a dynamic of adaptation to contemporary societal challenges, we brought into the debate, their training in research activities that will contribute to the progress and quality of education centered on the student, class, educational institution. In the view of psychologists, it is as reasonable as possible to ensure this desired by creating a coherent partnership system „student-teacher-psychologist-family”, in order to facilitate the training of adolescents' psychosocial skills in the learning and relationship process.*

Keywords: *contemporary societal challenges, psycho-educational environment, adolescent, teaching staff, interpersonal relations, constructive communication, effective collaboration, psychological assistance.*

¹ *Lucrarea a fost elaborată în cadrul proiectului Bazele teoretice și metodologice ale asigurării activității psihologice în sistemul de învățământ general din perspectiva abordărilor societale contemporane. Cifrul: 20.80009.1606.10.*

INTRODUCERE

Este incontestabil că, învățarea constituie factorul primordial în dezvoltarea societății, o formă importantă de prosperare a unei națiuni, procesul care stimulează dezvoltarea abilităților și competențelor, formează acel component psihosocial care acționează ca un element al evoluției și contribuie plenar și profund la formarea personalității umane. Pentru constituirea unui sistem educațional autentic este necesară comunicarea, interacțiunea corelată cu factorii de mediu care reflectă just și corect realitatea, cu prezența reală a cadrelor didactice, psihologilor, părinților în procesul de instruire și educație școlară a elevului. Având ca punct de plecare comunicarea interindividuală, devine oportun să menționăm că în ultima perioadă s-au intensificat problemele cu care se confruntă actanții educaționali în relația interpersonală cu adolescenții.

De altfel, referindu-se la perioada adolescenței psihologii școlari accentuează un șir de trăsături care în viziunea adultului par a fi deviate, dar care totodată se consideră normale pentru această vârstă. Așadar, acest proces, *nu implică doar noi oportunități, ci reprezintă mari schimbări de maturizare la nivel fizic, psihocomportamental, cognitiv și emoțional, care generează anumite nevoi și trebuințe pe care persoana le resimte.*

Deși, nu există o relație directă de tip cauză-efect, putem afirma faptul, că, o încadrare pe un traseu care nu corespunde potențialului și aspirațiilor pe care adolescentul le are poate să antreneze efecte nedorite: performanțe modeste, abandonul școlar, agresivitate, imaturitate afectivă, frustrare, lipsă de responsabilitate, influența nefastă a unui anturaj nepotrivit, alegerea unor false modele, practici incorecte, eșec școlar, refuzul autorității paternelle etc.

Totuși, pentru învățământul general din Republica Moldova un obiectiv major îl constituie astăzi atât achiziționarea competențelor cheie cât și integrarea psihosocială a adolescenților identificată prin parteneriatul dintre școală și familie, relațiile cu semenii, prietenii, persoane de sex opus etc. Integrarea adolescenților în aceste valori a fost dintotdeauna o componentă principală a educației, un suport indispensabil învățământului, care contribuie la formarea concepției despre învățare, schimbare, dezvoltare [1,4].

Accepțiuni teoretice privind relațiile interpersonale

Privită din perspectiva diferitelor domenii, comunicarea/relaționarea are diferite accepțiuni. Demersul educativ însă, se constituie într-o acțiune ce are la bază relațiile interpersonale.

Cercetătorii în domeniu, desemnează relațiile interpersonale, ca alianțe psihologice conștiente și directe dintre persoane; ca relații umane, raporturi interpersonale în interiorul unui grup care se dezvoltă în baza fondului comunicării dintre indivizi; drept o modelare a dimensiunilor personalității, manifestată prin calități psihice, însușiri psihologice și sociale diferite, explicate deseori prin intermediul emoțiilor, sentimentelor, destăinuirilor sau cunoașterii; relații care nu numai că unesc două persoane, dar le și transformă; un

raport care reflectă independență, autoapreciere, cunoaștere și responsabilitate, încredere în sine etc. [2,6,9,10].

De vreme ce perioada adolescenței se caracterizează prin numeroase probleme emoționale, comportamentale, dificultăți interpersonale, crize de identitate și incertitudini, iar profilul dezvoltării unui adolescent este complex și într-o continuă schimbare este necesară evaluarea psihologică sistematică atât a profilului motivațiilor, cât și înțelegerea mecanismelor prin care factorii cognitivi, emoționali, comportamentali și sociali pot influența devenirea personalității la aceasta vârstă.

Experimentarea nivelului ridicat de emoții negative și a corelatelor lor psihologice afectează performanțele școlare, bunăstarea psihologică și calitatea vieții adolescenților per ansamblu. Și aici, devine importantă stabilitatea în relațiile interpersonale care formează la elevi caracterul deschis, încrederea în sine și în alții. La rândul ei, persoana încrezută în capacitățile proprii nu necesită manifestarea agresivității ca mecanism psihologic de apărare.

Evident, că, pentru a influența sistematic și conștient dezvoltarea adolescentului pe dimensiunea relațională în instituțiile de învățământ general, una din referințele de bază ale Ministerului Educației este și asigurarea suportului pedagogic și psihologic pentru formarea unei personalități capabile de auto-dezvoltare, care să posedă un sistem de cunoștințe și competențe necesare integrării psihosociale [1,4,8].

Relația profesor-elev în demersul educativ

Profesorii ciclului liceal caracterizează comportamentul adolescenților prin multiplele conflicte interne și externe, acte impulsive sau comportamente deviate, exprimate prin ostilitatea față de părinți, revolta contra interdicțiilor puse de adult și afirmarea unor modele contestate de conduită, ceea ce de fapt reprezintă criza de originalitate.

În acest cadru de idei, devine esențială capacitatea și experiența cadrului didactic în organizarea procesului educațional în mod diferențiat, formarea unei culturi a comunicării și relaționării, dezvoltarea personalității elevului etc.

Pentru determinarea rolului cadrului didactic în formarea caracterului și dezvoltarea personalității adolescenților, psihologul D. Ștefăneț, a organizat un sondaj pe bază de anchete pentru elevi și profesori. Răspunsurile adolescenților și cadrelor didactice au fost expuse în variantă comparativă și sistematizată.

Așadar, adolescenții afirmă că la dezvoltarea personalității lor au contribuit: părinții (66%); prietenii (33,8%); profesorii (20,8%); buneii (17,4%) ș.a. Cadrele didactice afirmă că cel mai mult la dezvoltarea lor au contribuit profesorii (62,26%), părinții (58,5%), prietenii (11,31%), buneii (9,43%). Astfel, s-a constatat că rolul profesorilor și a părinților este cel mai important la ambele părți. La întrebarea „*Trebuințele mele*”, au fost prezentate ca relevante rezultatele: a) pentru elevi: încredere (55%) dezvoltare personală (53%), libertate (44%), comunicare/relaționare (43%) ș.a. b) viziunea cadrelor didactice: co-

municare și relațiile interpersonale, urmate de încredere, dezvoltare personală, libertate, siguranță ș.a. La acest item, s-a remarcat un decalaj de opinii: (67% dintre cadre didactice consideră că elevii au nevoie primordial de comunicare și relații interpersonale, pe când adolescenții simt nevoia în încredere (55%), dezvoltare personală (53%), autoafirmare și apoi comunicare și relaționare. Interes au provocat opiniile respondenților referitor la întrebarea „*Valorile mele*”, unde adolescenții plasează: activitățile de învățare/educație ((25%), relațiile interpersonale și prietenia (23%), familia (23%) urmate de independență, respect, motivație, adevăr etc. Cadrele didactice, însă susțin că-i reprezintă valorile: familia (47%), promovarea educației de calitate (45%), adevărul (30%), relațiile de prietenie, comunicarea, responsabilitate.

Evident, că se înscriu diferențe în aprecierea valorilor profesor versus adolescent, care pot fi apreciate din maxime motive, în funcție de vârstă, priorități, cunoștințe. Referitor la rolul profesorului în formarea personalității adolescentului răspunsurile au identificat: a) *elevii*: îndrumare, încurajare, formarea caracterului, componenței relaționale, crearea unui climat deschis, motivant, bazat pe respect, înțelegere, demnitate, să servească drept un model care să contribuie la consolidarea deprinderilor de interacțiune psihosocială etc. Doar câțiva elevi au negat rolul cadrului didactic în formarea caracterului adolescentului din cauza diferenței de vârstă și intereselor diferite. b) *opinia cadrelor didactice*: formator, îndrumător, comunicare zilnică și sinceră, interacțiuni eficiente, empatie, acceptare etc. Sondajul respectiv a deschis statistici dinamice care mediază relațiile dintre adolescent-cadru didactic-familie, credințele pe care elevii le au despre propria lor motivație pe traseul psihoeducațional, influențate de acțiunile adulților [12].

Atunci, când cadrul didactic nu asigură un management corespunzător elevilor, dificultățile din sfera comunicării și relaționării se pot transforma în conflicte interpersonale permanente. De cele mai multe ori conflictele interpersonale la elevii din ciclul liceal sunt spontane, apărute în cadrul lecțiilor, activităților extrașcolare, recreațiilor; dar pot fi și planificate, când problema persistă de ceva timp, trecând prin stadiile de evoluție și declanșându-se conștient sau în cazul unui conflict impus și dirijat.

În psihologie, *conflictul* este considerat drept un proces emoțional negativ, care dezorganizează comportamentul și reduce eficiența activităților persoanei; o stare de tensiune creată într-o formă de interrelații sau în confruntarea de opinii diferite individuale sau de grup; un dezacord și o neînțelegere între persoane în procesul interacțiunii; o formă de interacțiune psihosocială între doi sau mai mulți subiecți, cu interese, valori sau percepții diferite; o combinație de interese umane care creează baza unei confruntări reale între indivizi.

În același timp, dacă e să ne referim la conflictul interpersonal acesta poate fi definit ca o situație în care persoanele care interacționează fie urmăresc obiective incompatibile, fie aderă la alte valori sau se exclud reciproc.

Conflictele pot apărea în două forme interdependente: *stări psihologice conflictuale și acțiuni conflictuale*, adică la nivel individual și de grup.

Dacă încercăm să conturăm o imagine de ansamblu asupra apariției conflictelor interpersonale la elevii din clasele de liceu, considerăm că ele gravitează în jurul relației dintre cei doi poli: elev-elev, elev-profesor, elev-reprezentanții sexului opus, elev-părinți etc. Esența procesului însă, constă tocmai în declanșarea și funcționarea optimă a dialogului dintre persoane, responsabilitatea asumată, dorința de a se manifesta într-un fel sau altul, opinii independente, fondate mai mult pe poziții care le dau acces la maturitate [1,5,7].

În acest sens, vom prezenta unele rezultate expuse de psihologii școlari (21) și cadrele didactice (27) din sistemul de învățământ general din Republica Moldova (Institutul de Științe ale Educației, sectorul Psihologie, 2022) în cadrul aplicării unui chestionar cu accent pe dezvoltarea relațiilor interpersonale și apariția situațiilor de conflict la elevi.

Pozițiile maxime înregistrate de psihologi arată în felul următor: probleme de relaționare elev-elev – 47%; elev - cadrul didactic – 34%; elevi – părinți – 37%; reprezentanții sexului opus (băieți, fete) – 23%. Răspunsurile oferite de *cadrele didactice referitor* la problemele de ordin *cognitiv, afectiv și relațional* cu care ei se confruntă în procesul educațional au fost: probleme în relațiile adolescenților cu semenii, colegii - 49,5%; cu reprezentanții sexului opus – 43%; cu profesorii – 39%; cu părinții – 47% respondenți.

Așadar, *absența capacității de relaționare, lipsa de încredere, toleranță scăzută, situațiile stresante, comunicare defectuoasă* - sunt doar o mica parte dintre motivele reprezentative ce se plasează în centrul preocupărilor profesorilor, psihologilor, managerilor școlari, părinților în instituțiile de învățământ general [7].

Relația adolescent-părinte

Totodată, în această perioadă de tranzit, comunicarea adolescenților cu adulții generează un șir de divergențe în cadrul familiei, printre care: contradicțiile dintre așteptările adolescenților și cele ale părinților; simțul respectului de sine pentru a se detașa de tutela părintească; necesitatea de afirmare și auto-realizare ca și individ separat de familia de origine; independență și libertate personală în anumite limite etc. Astfel, un factor esențial în bunăstarea psihologică a unui adolescent este natura relațiilor părinte-copil, tipul atașamentului parental și stilul educațional, competența părinților, prezența afecțiunii și a empatiei, cu alte cuvinte, tot ceea ce împreună determină relația dintre membrii familiei [8].

În acest sens, cercetătorii psihologi de la Universitatea de Stat din Moldova (2022) au realizat un studiu în cadrul căruia au fost aplicate:

- Inventarul Atașamentului față de Părinți și Semenii (IPPA), elaborat de psihologi americani G. Armsden și M.T. Greenberg (1987). IPPA permite evaluarea percepției de către adolescenți a calității atașării în raport cu părinții și semenii.

- Inventarul Problemelor Interpersonale, elaborat de L. M. Horowitz, L. E. Alden, J. S. Wiggins, A. L. Pincus (2000), care este orientat spre identificarea tipurilor de probleme care apar în cadrul relațiilor interpersonale la vârsta adolescenței.

Rezultatele statistice distribuite de autori relevă că: 36,4% subiecții de gen masculin și 22,2% de gen feminin întâlnesc dificultăți în a-și exprima sentimentele, afecțiunea, în a se împăca după o supărare; le este greu să se implice în responsabilități de lungă durată și îi țin pe cei din jur la distanță (tipul relațional distant). Alte 34,1% și respectiv 34,3% persoane întâmpină dificultăți în exprimarea propriilor nevoi; în comunicare și autoafirmare; nu sunt consecvenți, nu pot intra într-o confruntare cu ceilalți; ele se consideră nesigure de sine în prezența altora și le este greu să se expună (tipul relațional nesigur); 17%/25,2% subiecți întâmpină dificultăți în a pune limite celorlalți, le este greu să-și demonstreze nemulțumirea, să-i intimideze pe ceilalți ș.a. (tipul relațional supus) iar 24,2%/24,2% persoane sunt interesate de problemele celorlalți, neglijând astfel propriile dorințe și nevoi; dificultăți în fixarea limitelor (tipul relațional prietenos). Deci, problematica relațională și, respectiv, manifestările comportamentale la adolescenții de gen masculin, comparativ cu cei de gen feminin, demonstrează atât tendințe de asemănare (tip: dominant, nesigur, prietenos), cât și tendințe de deosebire (tip: distant, supus, intruziv). Totodată, adolescenții cu nivel înalt al încrederii în semeni și comunicare pozitivă denotă o pondere sporită la tipul relațional prietenos. Identificarea interacțiunilor dintre atașamentul față de părinți și relațiilor interpersonale din perspectiva de gen, au demonstrat o pondere sporită la scalele „Comunicare” și „Încredere” (67,67%) și respectiv (63,63%) din partea ambelor părți. Astfel, atașamentul adolescenților față de părinți este unul sigur și important pentru dezvoltarea ulterioară, iar implicarea părinților în educație este o condiție determinantă pentru eficacitatea relațiilor interpersonale la diferite vârste [13].

Fără a ignora importanța familiei, școlii sau societății, dr. *Gheorghe Bunescu*, în lucrarea „*Democratizarea educației și educația părinților*”, consideră că problema este de atitudine; „*este dificil de pretins, atât la părinți, cât și la cadre didactice, că relația de colaborare părinte-cadru didactic să nu fie doar un drept de opțiune*”. În concepția autorului pentru realizarea relației de tip parteneriat între școală și familie, devine necesar:

- democratizarea educației prin participarea (pregătită) a părinților la luarea deciziilor privind educația copiilor;
- formarea conștiinței educative a părinților, capabile să intervină printr-un efort continuu la rezolvarea problemelor, pe măsura evoluției nevoilor copilului/elevului (inclusiv de educație și relaționare);
- ameliorarea comunicării, cooperării și interacțiunii între familie, școală, alți actanți educaționali întru cunoașterea specificului vârstei elevului, orientările axiologice, metodele educative utilizate, care ar

putea contribui la consolidarea rolurilor parentale și păstrarea coeziunii părinte-adolescent-cadru didactic;

- antrenarea familiei, cadrelor didactice în activități ce vor contribui la reducerea eșecului școlar, la pogresul și calitatea situațiilor de învățare a elevilor prin stimularea corelațiilor intergrupale [3].

În acest context, *E. Vărășmaș*, prezintă parteneriatul educațional ca „o condiție a eficienței instituțiilor socio-educative bazate pe școală și pe comunitate”. Autoarea subliniază faptul că „*parteneriatul educațional este forma de comunicare, cooperare și colaborare în sprijinul copilului la nivelul procesului educațional*”.

Constatări:

În Notă de Concept elaborată ca parte a unui proces mai larg de design al unei noi Strategii Naționale de Dezvoltare a Republicii Moldova, convențional numită „Moldova 2030” este stipulat:

- centrarea pe problemele societale din sistemul de învățământ general pentru promovarea oportunităților de învățare și fortificarea dezvoltării psihologice a elevului;
- un sistem de învățământ contemporan trebuie să se bazeze pe implementarea politicilor cu cadre educaționale capabile în pregătirea elevilor/CES, pentru un viitor tot mai evoluat și mai complex, implicându-se tot mai mult în relațiile interumane a vieții sociale;
- să se facă referințe pe aptitudinile *soft* („*soft skills*”) care ajută toate persoanele inclusiv și cele cu anumite dificultăți să facă față stresului, să soluționeze probleme, să comunice eficient, să construiască relații productive cu pedagogii, semenii și părinții.
- Extinderea unor mecanisme de asigurare a asistenței psihologice privind responsabilitatea părinților, elevilor și implicarea lor la maximum în procesul de învățare și educație [11].

Concluzii. Astăzi, cadrul didactic în modul cel mai serios, simte insuficiență de timp pentru relaționarea constructivă cu elevii, cu părinții, cu colegii etc. Și atunci, devine necesară o acomodare progresivă și reciprocă a acestuia la mediul psiho-socio-educational, o abordare ce pune în valoare diversitatea situațiilor de învățare în sistemul educațional și variabile ce includ cunoașterea personalității adolescentului. Având în vedere incidența și prevalența tot mai crescută a situațiilor de conflict ale adolescenților, se impune o colaborare cât mai strânsă și eficientă între psihologul școlar, cadre didactice, elevi, părinți. Rolurile fiecăruia dintre ei sunt la fel de importante. Împreună, inițiază soluții, orientează, ghidează, plecând de la identificarea noilor perspective de abordare a învățării și cunoașterii educaționale, care să țină cont de nevoile și interesele individuale ale elevilor.

Bibliografie:

1. ADAMS, G.; BERZONSKY, M. Psihologia adolescenței. Iași: Polirom, 2009. 701p.BarCode:9789734613038.
2. BOLBOCEANU, A. Conținutul trebuinței de comunicare ca mecanism al intervenției în contextul asistenței psihologice. În: Materialele Conferinței științifice internaționale *Educația pentru dezvoltarea durabilă: inovație, competitivitate, eficiență*. Chișinău: Tipogr. Print-Caro, 2013, p.186-190.
3. BUNESCU, Gh. Democratizarea educației și educația părinților. [Accesat 13.09.23]. Disponibil: <https://es.scribd.com/doc/Democratizarea-Edu...>
4. Codul Educației al Republicii Moldova Nr.152 din 17.07. 2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 24.10.2014, nr.319-324 (634).
5. Conflictul în contextul organizației școlare. În: Convorbiri didactice. Nr. 14, 2017. România. Accesat 09.09.2023. Disponibil: Nr. 14/ ianuarie 2017 - Convorbiri didactice ccdtulcea.ro<https://ccdtulcea.ro/uploads/revista/05.Bra..PDF>
6. DUCK, S. Relațiile interpersonale. A gândi, a simți, a interacționa. Editura Polirom, Iași, [1994] (2000).
7. FURDUI, E. Relațiile interpersonale și apariția situațiilor conflictuale la adolescenți. În: *Globalization, intercultural dialogue and national identity*. The International Scientific Conference. 10th edition, Tîrgu Mureș, România, 20-21 may 2023, pp.142-151.ISSN978-606-8624-18-1.
8. FURDUI, E. Particularitățile dezvoltării relaționale la adolescenți în contextul provocărilor societale. În: *Kreatikon: Creativitate – formare – performanță. „Creativitate și inovare – premise ale excelenței în educație”*. Materialele Simpozionului național cu participare internațională. Ediția a XVIII-a din 30 martie - 1 aprilie 2023. Iași, România: 2023, pp.92-98, ISSN 2068 – 1372.
9. LAROUSSE – Grand Dictionnaire de la Psychologie. Larousse, Paris, 1999.
10. NORBERT, S. Dicționar de Psihologie. București, 1996. 346 p.
11. Strategia Moldova 2030 - Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. [Accesat 01-10-2023]. Disponibil: [/https://mecc.gov.md/sites/default/files/nota...](https://mecc.gov.md/sites/default/files/nota...)
12. ȘTEFANEȚ, D.; ILCIUC, C. Cadrul didactic- verigă importantă în formarea caracterului și orientării personalității la vârsta adolescență. În: Cadrul didactic – promotor al politicilor educaționale. Materialele Conferinței Științifice Internaționale. Chișinău, 2019. Pp.217-227. ISBN 978-9975-48-156-4.
13. TOLSTAIA, S., CIOBANU, I. Interacțiunile dintre atașamentul față de părinți și relațiile interpersonale. În: Revista *Univers Pedagogic*, IPS „Ion Creangă”, ICITT,(B), 2023, nr.1 (77),p. 57-64,ISSN 1811-5470.